

ENTREVISTA AL PROFESSOR JOSEP FONTANA

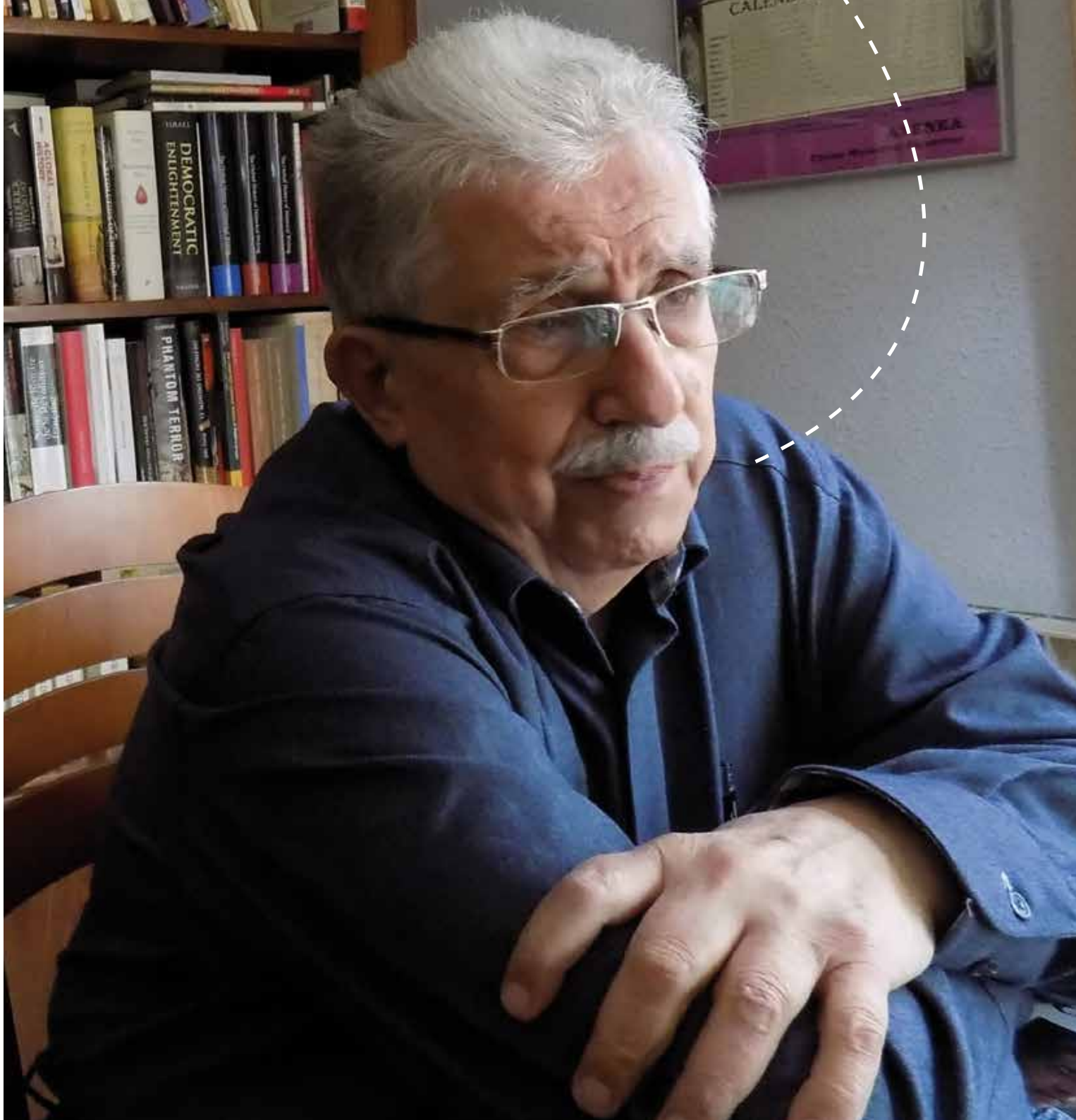
Per Quim Cervera
Fotos: Joan Andreu Parra

Josep Fontana i Lázaro (Barcelona, 1931) vacestudiar filosofia i lletres, i s'especialitzà en història, a la Universitat de Barcelona, on es va llicenciar el 1956. Posteriorment s'hi doctorà el 1970. Alumne de Jaume Vicens Vives i Ferran Soldevila, ha desenvolupat principalment la recerca al voltant de la història econòmica i la història espanyola del segle xx; també cha rebut influències de Pierre Vilar, Antonio Gramsci i Walter Benjamin.

Fundador i director durant deu anys de l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, de la Universitat Pompeu Fabra, ha estat també lector de la Universitat de Liverpool i professor de la Universitat de València i de la de Barcelona.

L'any 2006 fou guardonat amb la Creu de Sant Jordi i el 2007 amb el primer Premi Nacional a la Trajectòria Professional i Artística, concedits per la Generalitat de Catalunya.

“Les formes de lluita hauran de canviar”

► Ens trobem a casa seva, al barri obrer i popular, ple d'història barcelonina, del Poble-sec. Una casa amb llibres que omplen les parets i sembla que s'abalancin damunt teu per abocar-te els seus coneixements (tant de bo!). Ens diu que encara en tenia més, de llibres, i que els ha cedit a la Universitat Pompeu Fabra. Ara, jubilat, continua analitzant, lúcida, la nostra història passada i recent, actiu allà on el demanen, amb el cap ben despert i amb ganes de seguir fent un bon servei. Ens atén, acollidor, al menjador, acolorit per unes orquídes de les quals té cura amb molt d'afecte, on entra una intensa llum del sol.

Us heu referit al fet que “la desigualtat està experimentant un augment incontrolable a les nostres societats”. Què es podria fer per corregir-ho des de l'àmbit comunitari/civil i l'àmbit institucional?

La desigualtat és un fet molt important davant del qual hi ha reaccions arreu. Avui dia està arribant al límit. Per exemple, la diferència en l'esperança de vida entre els “rics” i els “pobres” està creixent i això és difícilment superable.

Les raons que afavoreixen la desigualtat són de tipus polític. Les grans empreses i les grans fortunes evadeixen impostos massivament. L'Estat té menys recursos per als serveis socials. S'erosiona l'actuació dels sindicats. Es fan reformes laborals amb les conseqüències de treball irregular, treball “pobre”, i amb la indefensió de les capes treballadores, i al final els pobres esdevenen més pobres.

Hi ha dues solucions. Una: es podrien corregir aquestes tendències amb una actuació

política; però, de moment, no hi ha forma de govern previsible que ho pugui fer. L'altra: la revolta social, que a curt i mitjà termini no sembla previsible.

Les raons que afavoreixen la desigualtat són de tipus polític

Heu afirmat que ha arribat el final “de l'ídil·li igualitari del segle xx” i considereu desmuntada “la vella història del progrés ininterromput en què el creixement hauria beneficiat a tots, transformada en la d'un procés que s'hauria fonamentat en la violència i en la desigualtat”. ¿Com veieu l'acció política com a factor de redistribució de la riquesa i garantia de la solidaritat social, en un context de segrest de la política “en mans dels interessos empresarials”?

L'ideal després de la Segona Guerra Mundial i fins als anys 70 va ser l'estat del benestar, i ara anem en sentit contrari. Des dels anys 80 i 90, i més a partir de la crisi del 2008, els salaris han anat baixant i l'estat del benestar s'ha anat erosionant.

Havíem cregut en el progrés indefinit. Ara estem en un retrocés, el que en diuen “la nova normalitat”. Ens podem preguntar, ¿aquest estancament obeeix a raons insuperables, a condicions “naturals” o bé se situa dins unes lleis vigents en unes condicions socials fixades?

Això és una estratègia planificada del gran capital?

El capital procura augmentar els seus beneficis en una mirada molt immediatista. Els grans empresaris tenen una perspectiva històrica de quatre o cinc anys i actuen econòmicament a curt termini, no apunten més enllà en estratègies planificades i, per tant, segueixen fent el mateix, malbaratant els recursos naturals.

En el vostre llibre *La formació d'una identitat* sembla que hi apareixen algunes constants històriques de Catalunya. Quines creieu que són aquestes tendències que es van repetint?

Més que constants, en la història el que hi ha són els efectes de l'acumulació d'una herència, d'un llegat, i cada generació nova la rep de les anteriors. Les coses poden canviar. La pròpia evolució de la societat estableix els caràcters actuals. Si observem una llarga evolució podem veure trets propis fruit d'una herència, en la història de Catalunya, no constants, com per exemple, les formes polítiques pròpies fins al segle xviii de llibertats i de participació, o com el fet que a Catalunya s'enceta el procés d'industrialització i té com a efecte que és aquí on, dins l'Estat espanyol, primer trobem els sindicats moderns (ja el 1846).

Sembla que sovint a la història de Catalunya dels segles xix i xx (i potser abans), el procés d'emancipació social i el d'emancipació nacional s'han connectat, i a vegades s'han frenat mútuament. Ho veieu així? I, actualment, com veieu la vinculació d'aquests dos processos?

El problema es produeix quan hi ha una contradicció entre les aspiracions polítiques de

la majoria i els interessos de les classes dominants. Ho vam veure el 1936, quan van donar suport a Franco contra la Catalunya autònoma. I ara, quan, mentre una bona part de la societat catalana parla d'independència, les dues institucions financeres més importants del país aprofiten la crisi que se n'ha endut la major part de les caixes d'estalvi espanyoles per expandir-se Espanya endins, la qual cosa vol dir que la independència seria contrària als seus interessos.

////////////////////////////////////

El vell esquema que contraposava fabricants i treballadors ha canviat. Tot avui s'ha fet molt més complex.

Dins la classe obrera des de finals del segle XIX i en el segle XX, no podria ser que un procés d'emancipació hagi frenat l'altre (el social i el nacional)?

És el procés de la burgesia el que ha estat més condicionat per la por de les seves conseqüències socials, com es va poder veure durant la Segona República, quan els propietaris de la Lliga anaven a Madrid a manifestar-se contra la Generalitat. L'actual moviment "sobiranista" no neix dels partits, sinó de la reacció popular, que protesta alhora contra l'assalt a l'Estatut per part del Tribunal Constitucional i contra el mal govern del PP que ha agreujat l'atur i les retallades.

Avui es debat molt si continua existint la classe obrera. Hi ha canvis profunds en les classes socials. La introducció de la informàtica, la robòtica, etc. estan tenint efectes en l'estructura social i, en concret, en les capes populars i obreres: precarització, atur, temporalitat, canvis constants de feina... ¿Com veieu la situació actual de les capes populars i obreres a Catalunya?

Hi ha canvis molt importants. El vell esquema que es presentava com la contraposició entre fabricants i treballadors ha canviat. Tot avui s'ha fet molt més complex. S'ha reemplaçat per la tensió entre "rics" i "pobres". Hi ha un 10% de la població, que s'està enriquint cada cop més i un 90% que s'està empobrint, mentre les classes mitjanes desapareixen.

El sindicats s'estan debilitant en la seva influència i el treball és cada vegada més precari i insegur. Les formes de lluita hauran de canviar. Avui dia comencen a tenir pes noves formes d'organització social que presenten noves reivindicacions, i apareixen com més importants davant del descrèdit dels partits polítics, com la PAH, per exemple.

Aquests nous moviments socials que van sorgint, tipus 15-M, però també tot el que va creixent d'economia social i sostenible, economies d'intercanvi, cooperatives, finances ètiques, empreses d'inserció social, consum alternatiu, comerç just... ¿són noves formes de lluita de la classe treballadora? Per què creieu que apareixen o augmenta la seva presència social? S'han de complementar amb el sindicalisme, la negociació i les vagues?

Són noves formes i tenen la seva presència sobretot perquè ▶

El mestre Josep Fontana va acabar recordant que el servei de l'historiador és ajudar a pensar per, entre tots, obrir camins de futur per a la gent. Ell es manté fidel en aquest servei.

► combaten deficiències reals. Està molt bé organitzar-se autònomament per millorar les condicions de vida. Catalunya, en concret, té una llarga tradició de cooperativisme. Però, com ha demostrat el fracàs de Mondragón, que un dia va semblar que era el model d'una nova societat, l'essencial continua sent controlar el poder polític central, que és qui fixa les regles que poden permetre que aquesta altra economia social subsisteixi.

La jerarquia eclesial, sempre, ha ajudat a consolidar l'ordre establert a Espanya.

Passem a un altre tema, que com a moviment d'Església que és l'ACO, ens preocupa. Quin paper creieu que ha tingut l'Església a Espanya i a Catalunya en el segle xx? I actualment?

Primer ens hauríem de preguntar què vol dir Església. Dins l'Església hi ha diferents nivells. Hi ha la jerarquia que fixa les regles i és decisiva. La jerarquia, sempre, ha ajudat a consolidar l'ordre establert a Espanya. Hi ha el clergat no jeràrquic que té papers diferents en moments

distints, tolerat a vegades per la jerarquia i en altres moments oposant-s'hi. Sobretot en l'etapa final del franquisme i en la transició vers la democràcia, una part del clergat i dels cristians va ser decisiu, col·laborant amb les associacions de veïns, amb el PSUC...

Aquesta actitud, la segueix conservant avui dia? En tinc dubtes. L'Església de baix, ¿ha conservat la mobilització social com en aquells moments? No ho sé. Sembla que la va tenir i la va perdre. En part per qüestions demogràfiques i d'edat (hi ha menys persones definides com a catòliques i són més grans), però també per una escassa capacitat de captació de nous afiliats. Per tot això la seva influència social ha disminuït.

Un moviment com l'ACO quin paper creieu que pot tenir en la nostra societat actual a Espanya i a Catalunya?

És una força relativament creixent, al meu entendre. Després de la transició els moviments catòlics van tenir una baixada i ara sembla que tornen a ressorgir, però ho desconec força.

Heu dit que la feina dels historiadors és "cartografiar el panorama del món en què vivim, per trobar camins cap al futur que ens retornin l'esperança". Quins són aquests camins?

Ens havien ensenyat que

Fontana es va acomiadar, després de deixar-nos fer unes fotos i d'agrair-li el seu temps, i ell discretament i humil ens va agrair la visita

l'economia aniria sempre creixent i ens havíem cregut el "mite" del progrés indefinit. Era una visió amb "trampa": els avenços de la industrialització, per exemple, no es devien solament a les màquines, sinó també a l'explotació de les dones i els infants a les fàbriques. Ara resulta que fa uns quaranta anys que la regla d'un progrés continuat per a tots no funciona, sinó que estem retrocedint. Cal, per tant, que revisem els nostres esquemes, una feina en la qual els historiadors haurem de col·laborar amb la resta dels científics socials.

Ens hem adonat de la importància que van tenir en els avenços del passat les lluites socials i ens convé de situar-les en el centre de la interpretació del passat i del present. D'un present d'esperances frustrades en què se'ns vol induir a la resignació davant d'un futur en què hi haurà més robots i menys treball.

El futur no està determinat, sinó que dependrà del que fem entre tots plegats. Ens cal, per això, dibuixar el mapa on es puguin fixar els camins per recuperar unes esperances que combatin la resignació nascuda de la falsa doctrina d'una austeritat necessària. ■